

L'actualitat de Dant*

Discurs pronunciat el 27 d'abril de 1946
en la XVI Festa Anual de l'Institut

JOSEP MARIA DE SAGARRA
Membre de la Secció Filològica

Si de la nostra cultura occidental i cristiana que ens nodreix des de fa més d'un mil·lenni, volem extreure el llibre realitzat per un home sol, la lectura del qual ens ofereixi més completes perspectives, més decidits primers termes i més il·luminats i imprevistos horitzons, per satisfer la nostra noble set espiritual, la tria a primer cop d'ull serà difícil. Però si considerem que és servint la poesia quan pensament i paraula s'enriqueixen en ascensió o profunditat, si seguint l'exemple de Plató en concedir la última instància al concepte homèric, creiem que és en l'obra dels poetes on amb més glòbuls de sang es defineixen les venes vives que fan perdurable aquest gran cos de la nostra cultura occidental, aleshores la tria difícil s'haurà simplificat molt. Vindran encara, però, les nostres passions, les nostres limitacions i els nostres prejudicis a fer-nos divagar en la nostra dramàtica posició d'homes religiosos i d'homes polítics, que si acceptem un progrés material no tenim més remei que acceptar el fracàs d'un suposat progrés moral, i, davant del previndre no som altra cosa que aquell pobre Adam despullat, el qual, acabada de perdre la innocència, sent com l'espatlla li cou de les

* Inèdit.

fuetades angèliques i es veu abocat a la ruda tenebror; si en el moment de triar, per a consol nostre, i per pura necessitat d'aire respirable, cerquem el llibre on poèticament aquest drama de l'home polític i religiós, —de l'home que viu dins la carn i aspira a la llum— és exposat amb més tendresa i amb més audàcia, amb més profunditat i més ambició, aleshores fatalment per damunt els gustos, per damunt les retòriques, per damunt les modes i per damunt les èpoques, anirem a cercar la paraula d'aquell que, a meitat del camí de nostra vida, va retrobar-se en una selva obscura, i en retrobar-se a si mateix, inicià l'aventura de la pròpia salvació, i de la solució del seu problema en tant que home polític i home religiós.

De tots els llibres essencialment europeus, cap no podia donar més alta satisfacció a la nostra set poètica, —a la millor set que hi ha en nosaltres mateixos—, com el que va escriure l'il·lustre florentí en les hores de l'exili, mentre gustava la salabor del pa d'altri, i experimentava si era dur el pujar i baixar les escales alienes; el llibre en el qual «han posat el cel i la terra» i s'ha perpetuat dins la història literària amb el títol de la *Divina comèdia*.

En citar aquest títol no vinc a fer-vos cap descobriment, però en posar-lo per damunt de tots els produïts en un mil·lenni de cultura, com el més alt exponent de poesia, no faig cap afirmació gratuïta. I no m'atenc solament a una preferència personal, perquè aquesta preferència està justificada per una mena de sufragi entre els escollits, que s'ha anat produint a través de sis segles.

L'autor de la *Divina comèdia* moria a Ravenna la matinada del 14 de setembre de 1321.

Feia dinou anys (el 27 de gener de 1302) que va recaure damunt d'ell i de quatre ciutadans més la sentència de pagar cinquanta mil florins, del confinament durant dos anys i de l'exclusió a perpetuïtat en els càrrecs públics, sota l'acusació de guanys il·lícits. L'oposició al Papa i a Carles de Valois, d'haver torbat la pau a Florència i haver provocat la revolta a Pistoia. No havent-se presentat a pagar ni a justificar-se, el 10 de març del mateix any li queia una segona sentència en la qual se'l condemnava juntament amb quinze ciutadans més a ésser cremats vius, cas de presentar-se davant el comú de Florència. Dant preferí el pa d'altri a una mort tan brutal; es resignà a l'exili, i deixà de ser un ciutadà honorat de Florència per a convertir-se en un trist i patètic ciutadà del món.

Els seus darrers anys a Ravenna, foren obscurs i modestíssims, però immediatament, la seva obra coneguda ja per les vàries còpies que en corrien, produí, com una mena de miracle, la més forta explosió de fama literària que s'hagi conegut mai. La seva època sentí ràpidament el gran poeta. Si la crítica d'aleshores no arribà a les arrels de la grandesa dantesca, una mena d'instint, va fer de la *Divina comèdia*, el llibre viu, universalment recercat. No havien passat trenta anys des de la seva mort, i el poema dantesc es llegí públicament a les universitats i als estudis menors, al costat dels grans autors llatins. Ésser *dantista* era un títol d'honor, i els gramàtics posaven com a mèrit de preferència el saber comentar Dant. La pàtria, que l'havia bandejat i condemnat al foc, encarregava a Boccaccio l'exposició de la *Comèdia* en una de les seves grans esglésies públiques.

Entre els primers exegetes del poema tenim a Iacopo, fill de Dant, Bosone da Gulbio, el carmelità Guido de Pisa, Cecco di Meo de Siena i Miro di Vanni d'Arezzo. Glossaren l'*Infern* en vulgar i en llatí, el propi Iacopo Alighuieri, Grasiolo de Bambaglioli, canceller del comú de Bolonya i el citat Guido de Pisa. I tot el poema enter fou de seguida comentat pels trescentistes, Iacopo della Lana (aquest als cinc anys de la mort de Dant) pel notari Andrea Lancia, qui feu el comentari anomenat l'*Optim*, amb tres redaccions de les seves gloses, i Pietro Alighieri que va refer tres vegades el seu treball. A la segona meitat del segle XIV es multipliquen els comentaris i s'inicien les lectures públiques. Primer fou Boccaccio, després fou l'importantíssim Benvenuto Rianaldi d'Inolas, lector de Dant a Bolonya, de les redaccions del qual tant ens hem servit modernament, i el gramàtic Francesco di Bartolo de Buti llegint i comentant el poema a l'estudi de Pisa.

Però ni els fills de Dant ni els primers comentaristes absorbeixen tota la densitat de la *Commedia*, mal que la llur obra ens sigui preciosa, però, pel coneixement de les persones i els fets immediats, pel testimoni oral recollit, per tota la part anecdòtica que servirà de llum a la crítica posterior.

Des de la fi del tres-cents fins al vuit-cents, la fama de Dant s'eixampla i contrasta amb els gustos i els prejudicis dels anys imposant-se sempre; a desgrat del primfilament dels humanistes que el consideraven barbre i obscur, la flama vivent del poema, no deixarà d'escalfar les consciències, i la ciutat que va condemnar-lo cada vegada serà més fidel al més gran dels seus fills. Un dels millors comentaristes, Cristoforo Sandino, recull en ple quatre-cents la selecció dels antics intèrprets, en el segle XVI perpetuen el culte dantesc homes de la força de Gian Batista Gelli Benedetto Varchi, i la *Divina comèdia* és una de les primeres obres que la impremta es preocuparà de divulgar, i s'estamparan els comentaris de Giovanni de Servaralle de Guiniposte Bargigi, d'Alesandro Vellutello, i de Bernardino Daniello, de Venècia sortiran les magnífiques edicions, i en el segle XVIII, una crítica més solvent i uns més vastos comentaris afegiran els noms de Pompeo Venturí, de Baldomare Lombardi, de Vincenzo Borghini, de Vico de Gozzi i de Bartolomeo Perezzi, que aportà a la correcció del text principis de crítica segura.

Però és en el segle XIX que la gran fama i l'estudi de Dant es consoliden a Itàlia i s'allarguen i s'extenen per tot el món intel·lectual. L'admiració i la devoció que senten pel poeta l'Alpieri, el Paruci, el Monti, el Fòscolo i sobretot Leopardi, tant de l'Alighieri no sols el pare de la pàtria italiana sinó la gran figura de la llatinitat. I en les hores laiques del *Risorgimento* d'ell podrà escriure el Massini aquestes paraules: «La seva ànima grandiosa ha pressentit la Itàlia, iniciadora perenne de la unitat religiosa i social d'Europa». L'explosió romàntica que glorificà Dant, fructificà en els conscients i responsables estudis dels exegetes que a partir de la segona meitat del segle XIX han donat una direcció més científica i més eficaç a la contemplació del poeta. Tedeschini, Carducci, Adolfo Bartoli, Isidoro del Iurgo, Francesco d'Ovidio, Pio Rapia i Francesco de Sanctis sobretot, han vitalitzat la crítica de Dant, i de la

llur escola es constituí l'any 1888 la Societat Dantesca Italiana, que fruits tan notables ha donat fins al dia.

Quan al final del segle XVIII i al començament del segle XIX es produeix a Alemanya el gran desvetllament intel·lectual, la figura de Dant és objecte dels judicis més afinats i dels més severs estudis. Els promotors d'aquest moviment s'apropien els noms il·lustres de Karl Witte, de Schlosser, de Blanie, de Karl Bartsch, de Teodor Paur i d'Eduard Bühmer, els quals arriben a constituir a Dresden l'any 1865 una Societat Dantesca i la llur obra és continuada fins arribar als magnífics assaigs de Kraus, d'Alfred Bassermann i de Karl Vosler, per a citar només els més eminents.

L'exemple d'Alemanya, fou seguit per Anglaterra. La divulgació i la traducció de Dant, les societats, les càtedres dantesques, provocaren treballs d'enorme valor científic com el de Lord Vernon, que publicà tots els antics comentaris de la *Commedia* i la lletra de les primeres edicions. Barlow hi afegí la crítica del text i la il·lustració històrica del poema, i aquestes utilíssimes labors foren seguides i millorades, fins arribar als benemèrits noms actuals d'Eduard Moor i Paget Toynbee, l'especial mentalitat de l'època que podríem dir-ne ruskiniana, fou a Anglaterra influïda de dalt a baix per l'ombra de Dant, i l'Amèrica del Nord no ha quedat pas enrere; que des de Longfellow i Norton i Lowell la bibliografia dantesca produïda als Estats Units és la que potser pot oferir un servei més útil als estudiosos de tot el món.

No amb l'apassionat entusiasme dels germànics i dels anglosaxons, penetrà la devoció dantesca, a França i a la península Ibèrica. A França li calgué l'onada del romanticisme per a poder digerir i ponderar absolutament la vitalitat del gran poema. En els països ibèrics, sigui per la pobresa intel·lectual que caracteritza el segle dinovè espanyol, o per la causa que es vulgui, la presència de Dant ha estat molt més feble que en altres cultures més sòlides.

Entre nosaltres, però, els que hem rebut la tradició literària d'aquesta magnífica aixella que forma el golf de Lió en els fèrtils paratges productors de la cultura provençal, molt més que en les altres terres ibèriques, s'ha sentit, com accent no gens foraster, la veu del Pelegrí de l'Infern, del Purgatori i del Paradís. Perquè ja des dels inicis de la divulgació de l'obra de Dant, un trescentista català, nat a València, de pares catalans, i de nom Andreu Febrer, es va emprendre l'extraordinària aventura de traduir en tercines vulgars catalanes, les tercines vulgars toscanes de la *Divina comèdia*. Andreu Febrer, agutzil del Rei Alfons d'Aragó dugué a acompliment la seva aventura, d'ella ens resta un únic manuscrit, el de la Biblioteca d'El Escorial, que diu com a colofó aquestes paraules: «Completum fuit prima die mensis augustianno a Navitate Domini. MCCCXXVIII, in civitate nobile Barchinone. Amen». El còdex de Febrer d'El Escorial, fou publicat l'any 1878 amb il·lustracions criticoliteràries pel senyor Gaietà Vidal i Valenciano, catedràtic de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, i membre de la Societat Alemanya de Dantòfils.

La traducció de Febrer, de difícil lectura, per a un home del nostre temps, amb totes les seves falles i tota la seva inseguretad filològica, és, però, un imprescindible monument, que

demostra com des d'una època remota l'obra de Dant no és forastera a la nostra ànima. I no cal dir que des dels dies de la renaixença, notables figures han intentat produir parcialment i totalment en la nostra llengua les tercines del poema dantesc.

Si he volgut exposar un imperfecte resum de la repercussió que, a través les èpoques i en diferents països, ha tingut la paraula de Dant, no ho he fet per a divagar pels camins de la fàcil erudició, sinó per demostrar que no és gratuït afirmar que de tot un mil·lenni de cultura cristiana occidental, l'home polític i religiós no s'equivocarà gens si, com a títol de preferència poètica, tria el poema dantesc.

Perquè a mesura que han passat els segles, la *Divina comèdia* ha ofert als ulls dels seus lectors, horitzons cada vegada més amples. El poema no sols no ha perdut en cap moment la seva actualitat incombustible, sinó que com enorme pedrera que mai no s'exhaureix encara pot oferir l'imprevist, encara pot donar lloc a emocions noves.

I no ha estat pastura solament dels estudiosos. Fa trenta-quatre anys, que, en el meu primer viatge a Itàlia, vaig adonar-me com popularment era sentit, i com era viu encara el poema. Perquè si compta Boccaccio en la seva història de Dant, que certes dones de Verona, en descobrir pels carrerons de la ciutat la presència real del poeta extraordinari, es senyaven i deien elles amb elles: «aquest és el que ha anat a l'Infern i n'ha tornat», jo vaig veure en els carrers de Florència, uns espellifats recitadors, de positiu èxit entre el públic humil, declamant d'una manera melodramàtica les tercines dantesques, com si pròpiament haguessin estat a l'Infern.

Si l'efígie més o menys idealitzada de Dant, és coneguda de tothom, com se coneix la representació típica dels sants i dels herois més famosos, moltíssims dels seus versos lapidaris, s'han convertit en aforismes, i en comentar fets patètics, tràgics o extraordinaris, l'adjectiu *dantesc* acut a la boca de les persones mitjanament cultes, com a límit ponderatiu, més enllà del qual la imaginació no troba termes.

És evidentíssim que en tots els països cristians, no hi ha figura literària més familiar que la figura de Dant entre aquells que han passat només per una escola.

I això no és una pura casualitat; Dant es va guanyar la seva fama a pols, i potser no hi ha hagut cap escriptor com ell, que en escriure la pròpia obra tingués plena consciència del que feia; i potser cap com ell amb un orgull gairebé diví, s'ha donat compte d'aquella importància i d'aquella transcendència del seu poema, les quals, l'adoració futura, ha justificat a bastament.

No és la meva intenció presentar una visió crítica de la *Divina comèdia*; milers de vegades això ha estat fet per intel·ligències molt més sòlides i molt més autoritzades que la meua; i seria absurd també que jo volgués descobrir el poema dantesc a esperits com els vostres, als quals ha llagut ennoblir-se amb tal descobriment.

Però encara que no digui res de nou, crec que val la pena d'afirmar en les hores presents la palpitant actualitat de la *Divina comèdia*, i el perquè aquest llibre el poso jo per damunt de

tots els que han produït la cultura cristina occidental. Si jo dic que un home és més ric que tots els altres homes, és perquè em consta que és el que té més diners i més riqueses. Si dic que un poema és el que satisfà més la set del lector d'avui dia, és perquè aquest poema és el que té més elements per a satisfer-la. En la *Divina comèdia* jo descobreixo, i crec que pot descobrir-hi qualsevol esperit desinteressat, la més completa síntesi d'aquelles coses que interessin i afecten a l'home civil, al qual la carn no limita les possibilitats de la seva ànima, que d'una manera humana és capaç de viure la fe, l'esperança i la caritat, i que, una instintiva ambició dels seus ressorts més nobles, li fa entreveure un destí de llum enllà de la trista matèria.

I aquesta síntesi dantesca que es nodreix de tots els elements intel·lectuals que formen els monuments d'una cultura enciclopèdica, fosos però, en el color intensíssim i en les formes insospitades d'una de les imaginacions més desconcertants que mai hagin existit. L'home d'avui, com l'home de fa quatre segles, pot assaborir-la amb el contacte d'unes paraules que si tenen la qualitat del marbre, tenen la qualitat de la sang; que si són recerca-dament [en blanc] són desesperadament vives i directes.

Jo afirmo l'actualitat del poema dantesca, a desgrat dels errors de la ciència del poeta que, a l'hora present pot semblar infantil i precària, ho seria de debò, si en exposar-la no hagués fet el miracle de convertir conceptes arraconats avui dia en perennes aforismes d'emoció; si el do extraordinari de l'escriptor únic, no hagués convertit errors científics, en varietats poètiques.

Jo sé que l'astrònom d'avui, ennavegat en el descobriment de les nebuloses espirals, somriurà davant el concepte cosmològic de l'autor de la *Divina comèdia*, però també sé que l'astronomia poètica de Dant encara em serveix en les hores presents, per a omplir el buit dramàtic que dins el cor m'hi deixa l'astronomia científica dels savis actuals.

El valor enorme de Dant és haver sabut transformar-ho tot en poesia pura, i això sempre viu al marge de les rectificacions científiques, que l'home limitat, va realitzant dolorosament en la seva limitada ruta.

I potser la gràcia suprema del poeta, o la clau de la seva perennitat, consisteixen en l'equilibri constant entre la seva empena i la seva disciplina. És la forma lapidària la que mesura en una proporció sorprenent la idea i la passió del poema. L'adjectiu que es mereix sobre tots els adjectius és el de perfecte i aquesta percepció aconseguida total i parcialment en una obra com la *Divina comèdia*, és la sal que la fa incorruptible. Qui sap si la perfecció en la universalitat del tema és un miraculós producte del dolor i la desgràcia! Si Dant no s'hagués mogut de Florència, i hagués fruit una vida política i familiar dins un clima normal, hauria potser escrit obres com la *Vita Nuova*, com les *Rimes*, com el *Convivio* o com *De Monarchia*, obres que li haurien guanyat un lloc respectable dins la història literària, però la que resum i ultrapassa totes les seves especulacions intel·lectuals potser no hauria estat mai escrita.

Aquell home que, segons Boccaccio, fou mediocre d'estatura, amb la cara llarga i el nas aquilí, grans les mandíbules i d'acusat prognatisme, que caminava carregat d'espalltes i sem-

pre melancòlic i pensatiu, necessità les garrotades de la misèria i de l'oprobri per aconseguir el màgic equilibri entre la vehemència i la serenitat, i soldar, celestialment, les anècdotes d'una vida tràgica amb les lluminoses intuïcions dels absoluts contemplatius.

I fins ara en remarcar la fama i fortuna de la *Divina comèdia* i fer constar el seu primer lloc adquirit en el sufragi de la poesia cristiana occidental, m'he detingut només en l'aspecte positiu de la qüestió. La presència de la *Divina comèdia* en el nostre món, té, com totes les coses, la seva cara i la seva creu.

El poema de Dant, acceptat i conegut de portes enfora per tothom, precisament per la seva perfecció, per la seva irreductible aristocràcia en la república de les lletres, no és una obra fàcilment assequible per la voluntat del lector corrent. La consciència de Dant i la intimitat dels seus gloriosos i definitius secrets, es defensen de la curiositat vulgar, amb la diamantina muralla d'una retòrica no gens fàcil, no gens assimilable sense un positiu esforç, sense una obstinada continuïtat, sense una conscient preparació.

Són moltíssimes les persones que parlen de la *Divina comèdia*, i citen de memòria alguns dels seus més famosos versos, però que en realitat només coneixen el fragment d'un capítell o el color de la llum penetrant per un dels infinits vidratges sense tenir un concepte eficaç d'aquesta catedral enorme construïda amb el material [en blanc] de catorze mil hendecasil·labs.

I és que en la *Divina comèdia* no hi ha paraula que no exigeixi meditació, no hi ha concepte que no necessiti comentari; la substància poètica hi és tan depurada i al mateix temps tan condensada que un lector distret, avesat a l'amable literatura corrent, que s'absorbeix amb el cor posat a qualsevol banda, fatalment s'hi trobarà perdut i decebut.

Jo he conegut persones que pretenen anar vestides d'una cultura literària considerable, les quals m'han confessat que llegint la *Divina comèdia* no havien pogut passar de l'Infern. I recordo un excel·lent home de lletres de la meva generació, que jo tinc per molt sensible, el qual en assabentar-se del meu projecte de traduir la *Divina comèdia* em recomanà que m'aturés al final de l'Infern, perquè el Purgatori i el Paradís al seu entendre eren allò que vulgarment en diem una llauna. I jo confesso que la imperdonable lleugeresa d'aquesta afirmació és en certa manera perdonable, si es té en compte l'atabalat dinamisme, l'estúpid agafar i abandonar les coses, que són característiques de l'època present, i que narcotitzen de vegades fins els esperits més selectes.

I jo dic, perquè ho he pogut comprovar a fons, que no hi ha res més lluny de la veritat que aquesta barroera apreciació de l'interès decreixent del poema.

Els enamorats només de l'Infern de Dant, no podran comprendre mai l'eficàcia complexa del poema, ni la seva primacia entre les creacions poètiques cristianes.

Jo confesso la insondable emoció que desperten els primers cants de la *Comèdia*, però en l'Infern hi ha principalment la veu de l'acusació i la veu de la pietat, l'odi a la culpa i l'entendiment pel culpable, i aquest humaníssim contrast és el que satisfà plenament el pulmó

dels que van per feina; però, en el Purgatori de Dant, els colors simples i brutals es transformen en una gamma rica i ascendent, que dóna lloc al matís més tendre i a la més imprevista irisació. Els xocs han perdut violència, l'horror i la llàgrima s'atenuen, per donar lloc a un agre dolç estat de meditació i raonament. Els afectes humans s'insinuen amb la més fina comprensió damunt els desastres. La ciència i la vida de Dant, en aquest meravellós Purgatori, se'ns fan més explícites, i les sentim familiars i actuals. En la segona [en blanc] del Poema respirem la presència de la cortesia, la tebior de l'amistat, la complexa inquietud intel·lectual i la consciència política d'un home que, ciutadà del seu temps, per obra i gràcia del clima del seu Purgatori es converteix en ciutadà de totes les èpoques.

I la poderosa ascensió, triplica encara l'interès de l'obra, quan amb elements de llum i de cristall, quan amb al·lucinants paraules mai no descobertes per cap llengua, l'extenuada però avidíssima figura del poeta emprèn el desconcertant viatge a través de les esferes celestials.

És en el Paradís on Dant es manifesta rector de la nostra llatinitat. És en presència de l'emperador Justinià on Dant defineix com mai no ha definit ningú l'eternitat de Roma.

És precisament en el Paradís, allí on la llum dels grans confessors i dels grans fundadors, li delata el fum amb el qual la concupiscència i el materialisme entenebreixen les ordes religioses del seu segle; és dels llavis del príncep dels apòstols que l'audàcia de Dant arrenca la condemna de la simonia que deshonra les tiars. És dialogant amb Cacciaguida, que Dant amb un impudor sublim declara la seva missió, i té l'aplom de fer dir aquestes paraules al seu besavi:

La consciència llusca,
que pròpia sent, o d'altri, la vergonya
potser que et trobi la paraula brusca.

Mes sens mentida, l'aire desensonya,
i tot el que hagi vist ensenya i crida,
i deixa tu gratar allà on és la ronya.

Que si et tasten la veu eixarreïda
al primer gust, vivíssim aliment
deixarà, tan bon punt sigui païda.

Aquest teu crit serà com un gran vent
que les més altes cimes percurdia;
i això no fa d'honor poc argument.

I és per això que has vist en la llum pia,
i en la muntanya, i en la vall de dol
sols aquelles que la fama recollia;

que l'ànim del qui escolta no es resol
a creure, per exemple, que s'amaga
dins l'ignorat o dins l'obscur redol,

ni per altre argument que el tret no paga.

Perquè aquest exsangüe pelegrí de les estrelles, ni en presència de la més fulgidora beatitud, no s'oblida mai de la seva carn i dels seus ossos d'home polític i d'home religiós, que, si una gràcia única li ha deixat veure el paradís, tota la seva transcendent preocupació resta enganxada al neguitós esbarzerar del nostre planeta.

I ara, senyores i senyors, caldrà que doni a aquest parlament un to més de confidència. Jo també, en acostar-me a la quarantena i no sé ben bé si a la meitat del camí de la meua vida, vaig intentar retrobar-me dins una selva obscura. Era la selva obscura de l'existència fàcil i d'un treball literari més aviat irresponsable i més aviat anàrquic. Havia defugit tota mena de disciplina, i la continuïtat no era el meu fort. Aleshores potser per a salvar-me a mi mateix, i amb l'intent d'enriquir amb el meu esforç el camp un si era desgavellat de la nostra poesia, vaig intentar reproduir l'aventura del trescentista Andreu Febrer, i vaig començar la traducció de la *Divina comèdia*. Era la primavera del 1934, i ara fa just una dotzena d'anys.

En l'aventura, dec confessar que la meua preparació era més aviat precària. Jo sabia aleshores —perquè ho havia anat digerint amb els anys i repeses de lectura de la *Comèdia*, m'ho havien corroborat— quant útil seria per a les lletres del país, una nova incorporació del poema a la nostra bibliografia literària, en un moment que el català avesat ja als laboratoris de la filologia, enriquit per sòlides experiències i provat en gairebé definitives versions dels antics, es trobava en un punt, que sinó dolç del tot, aconseguia aquell agredolç adient a una transfusió de la sang dantesca dins les catalanes tercines, que jo, amb l'ajuda de Déu, intentaria fer marxar.

Aleshores, però, potser no m'havia fet prou càrrec d'aquell famós precepte d'Horaci que diu:

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam viribus, et versate diu, quid ferre recusent, quid valeant umeri...

perquè evidentment, les meves espatlles no eren prou fortes per a la feina que m'imposava.

I també si pressentia l'actualitat de Dant en uns tals moments de la meua vida, no la sentia ni de molt, tan evident, i tan dominadora dels meus horitzons espirituals com ho seria en un futur no gens llunyà.

I conformista amb la selva obscura d'aleshores, vaig publicar a les planes de *La Veu de Catalunya* els vint-i-vuit cants primers de l'Infern, que fatalment després havia de refer i de revisar de dalt a baix.

Al cap de dos anys de començada la meua deficient versió, es produí la catàstrofe al nostre país; vingué la guerra i vingué la revolta, i jo des del meu cant XXVII de l'Infern vaig passar d'aquella esgarrifosa visió de Mahomet ensenyant tots els budells, a la visió real de les crueltats i les ignomínies. Vaig fugir d'uns assassins anònims i vaig començar el meu exili, sense saber quan ni com podria reprendre la meua traducció escapçada; aleshores, precisament, que la paraula de Dant se'm feia actualíssima i que els meus nervis s'havien enriquit per a poder-la sentir i poder-la comprendre molt millor que abans. Amb l'enyorança de l'Infern abandonat, com un Ulisses sense art i sense heroisme, però potser amb tantes ganes com ell de veure terres desconegudes, vaig enfilar-me un bon dia, damunt la fusta d'un transatlàntic i vaig arribar-me fins als antípodes. I en tornar del llarg viatge, una persona il·lustre, l'amistat de la qual m'és inapreciable, i que jo des d'aquí saludo com a un dels més eficients animadors de la nostra política i de la nostra cultura, m'oferí donar-me la seva generosa mà, si és que em venia de gust reprendre la traducció de la *Divina comèdia*.

I no serà vanitat ni immodèstia dir que aleshores les meves espatlles havien guanyat, si més no, en vigoria moral per a suportar el volum de la meua empresa. La selva obscura de l'existència fàcil s'havia fos al meu voltant, i l'estretor de l'exili i el perenne ressò del drama del meu país, enlloc de distreure'm de la feina, m'afinaren la ploma i em concentraren l'atenció.

Lentament avençaven el Purgatori i el Paradís, amb tantes dificultats pel traductor, que no és exagerat afirmar que la solució d'un hendecasil·lab m'ha costat més d'una nit en blanc. Tres anys m'he passat a França vivint abraçat dolorosament a l'obsessionant poema. I en les hores de la gran guerra, i de la invasió, he fugit miserablement com tothom, i és millor no recordar de quina manera, salvant sempre els originals de la meua traducció de la *Divina comèdia*.

Els que temps a venir llegeixin els passatges més prodigiosos del Paradís, abocats dins les meves tercines, no podran sospitar en quines condicions allò fou rimat i revisat i refet, ni podran sospitar quin concert d'avions fugitius distreia les meves hores, ni quina necessitat tenia jo de les estrelles dantesques! Estrelles! Aquesta paraula que, amb la seva llum misteriosa, clou cada una de les tres parts del gran poema.

I encara, després de les hores tumultuoses i incertes, en retornar al meu país, tot un any vaig treballar afinant la labor realitzada i dolent-me deixar les coses com a definitives, perquè en una traducció així les correccions no s'acaben mai. Fou el primer any del meu retorn,

més dolorós que els de l'exili perquè era un autèntic exili espiritual, dins aquesta ciutat que no pot deixar de ser la meua vida.

Compreneu, doncs, que és una mica justificada la meua passió en parlar-vos de l'excel·lència i l'actualitat de Dant. En un moment calamitos de la nostra història, podrit per la més miserable de les covardies, i pel més abjecte materialisme, quina paraula se'ns pot acudir amb més garanties d'actualitat, que la d'aquell gran religiós i gran polític, la qual, fa més de sis-cents anys que sona amb el mateix impuls inicial, i manté, dins el propi accent, l'exaltació de totes les servituds de la nostra vida d'homes polítics i d'homes religiosos?

Si us feu càrrec de la meua passió, jo us demano ara que feu una mica d'esforç per compartir-la. Sé que entre els que m'escolten hi ha devots i entusiastes de Dant, tan devots i tan entusiastes com jo mateix i més que jo em sembla que no fóra possible. A aquests devots em dirigeixo ara, abaixant una mica el to de veu de la meua confiança. Avui precisament que és el dia de la Mare de Déu de Montserrat, s'ha començat a tirar el primer plec de la meua traducció de la *Divina comèdia*.

És un treball de sis anyades, tan modest com vulgueu, però que jo el considero com la més viva i la més arriscada de totes les meves empreses literàries. És la que ofereixo a les nostres futures joventuts, les quals potser amb millor vela que nosaltres i amb ventades més avinents, tenen el deure i l'honor de seguir la ruta que el destí ha senyalat a nostra pàtria.